

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

«Місце перехресного допиту у судовому процесі»

Малишевський В.Я.

Адвокат

Ведення перехресного допиту - це справжнє мистецтво, оволодіти яким прагне кожен юрист.

У змагальному процесі - це один з найважливіших засобів дослідження доказів та без сумніву небезпечний і для того, хто допитує.

Навички перехресного допиту адвокат отримує через досвід участі в судах

Однак для того, щоб оволодіти мистецтвом перехресного допиту, потрібно для початку, принаймні, знати методи крос-екзаменаторів (цей термін позначає особу, яка веде перехресний допит)

Показання особи не є фактом, це тільки відображення того, що бачив, чув або відчував свідок. І щоб це показання було доказом, потрібно, аби в нього повірив суд та присяжні.

З прийняттям КПК, перехресний допит покладено в основу судового слідства. Це вирішальний етап перетворення відомостей про факти у судовий доказ, тобто у засіб переконання судді.

Ведення перехресного допиту - це справжнє мистецтво, оволодіти яким прагне кожен юрист.

У змагальному процесі - це один з найважливіших засобів дослідження доказів та без сумніву небезпечний і для того, хто допитує.

Навички перехресного допиту адвокат отримує через досвід участі в судах

У суді будь-який доказ може бути поставлений під сумнів щодо його достовірності, належності, допустимості. Тому юрист у суді має подбати про те, щоб зробити сильним свій доказ і послабити докази протилежної сторони. І це справа техніки перехресного допиту.

Показання не існують у відриві від свідка. А тому у мистецтво перехресного допиту входить вміння працювати з усім спектром обставин, які супроводжують речову взаємодію крос-екзаменатора (допитуючого) і допитуваного у суді.

На перехресному допиті вирішуються питання дискредитації свідка та дискредитації показань свідка (в Україні це передбачено ч. 8 ст. 95 та ст. 96 КПК).

Стаття 95 (ч. 8) КПК передбачає, що сторони кримінального провадження, потерпілий мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою пояснення, які не є джерелом доказів. Одержана в такий спосіб інформація може бути трансформована в доказ шляхом допиту особи як свідка, або шляхом проведення експертизи тощо.

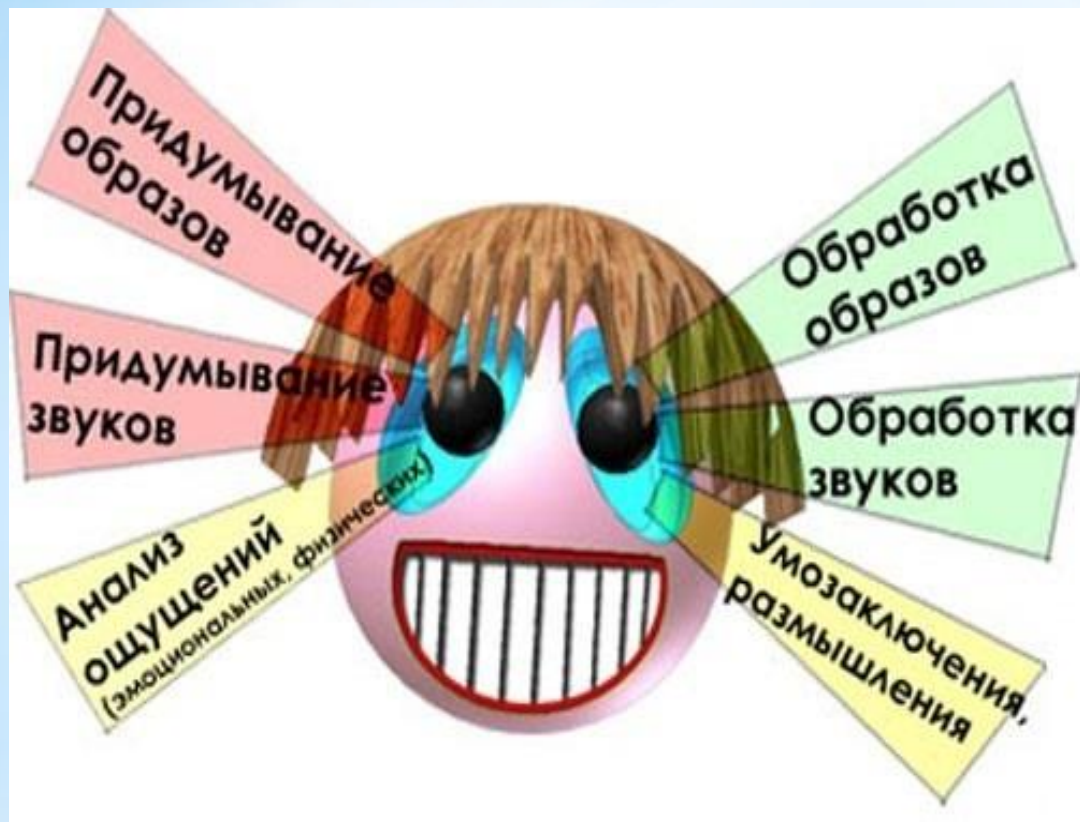
На перехресному допиті вирішуються питання дискредитації свідка та дискредитації показань свідка (в Україні це передбачено ч. 8 ст. 95 та ст. 96 КПК).

П.Сергеїч пише: "Перехресний допит - це те мистецтво, за допомогою якого можна заставити людину відректися від всього, що він знає і назвати себе не своїм іменем" (П. Сергеич. Искусство речи на суде. Москва."Юридическая литература". 1988. - С.151.). Можливо для такого висновку є певні підстави, але для добросовісного адвоката перехресний допит, це засіб розкрити те, що без нього залишилося б недоступним для суду. До того ж це засіб, передбачений процесуальним законом і дотепер нічого кращого не винайдено.

Якщо адвокат провів успішно перехресний допит, встановив факти, які виправдовують підзахисного, то суд або суд присяжних зможе і сам зробити відповідні висновки з фактів

Важливими є і способи розпізнавання брехні та помилок, вміння відділити припущення свідка від прямої відповіді і його добросовісність. Адвокат має володіти певними правилами і найбільш ефективними тактичними прийомами допиту лжесвідків

Правду говорять, що очі - дзеркало душі. Людина влаштована таким чином, що очі активно беруть участь у процесі мислення. Вони приймають положення в залежності від того, яка частина мозку задіяна зараз. Знаючи це, можна припустити, чим зайнятий мозок в той чи інший момент діалогу: придумуванням чогось нового чи роздумуванням над реальним.

Давайте уявимо, що смайл на малюнку, - це лице вашого співрозмовника. Далі, щоб уникнути непорозуміння, сторони домовимось писати відносно вас, коли ви дивитесь на смайл, а в дужках будуть вказівки відносно самого зображення

- Ви бачите, що очі співрозмовника дивляться вліво і вгору від вас
- (людина дивиться в правий верхній кут), це говорить про конструювання образу.
 - вправо і вгору від вас (у нього це лівий верхній кут) - звертається до візуальної пам'яті.
 - Дивиться вліво (вправо від вас) - придумає звук,
 - вправо (ліва сторона) - намагається згадати, що чув.
 - Очі дивляться вниз (нижній лівий кут) - роздумує над ситуацією, спілкується із самим собою.
 - Якщо погляд прямий, то людина сприймає інформацію.

Наприклад, якщо ви запитали свого керівника про дату, коли буде видано заробітну платню, і відповідаючи, він подивися вниз і вправо відносно вас, то він задумався про це вперше і формує відповідь "находу", роздумує. А якщо просто вправо, значить, говорить те, що чув раніше від вищестоящого керівництва.

Звертаємо вашу увагу на такий нюанс: якщо ви розмовляєте з лівшою, то ліва сторона і права сторона дзеркально протилежні. Це також справедливо і для правші, у якого ліва півкуля переважає над правою, наприклад, перевчені лівші.

Існує думка, що прямий погляд очі в очі символізує щирість людини, якщо ж очі відводяться, то говорять, що хтось "ховає" очі і приховує щось. В дійсності, це не так. В процесі розмови часто необхідно перервати зоровий контакт, щоб сфокусуватись на якійсь думці, задуматись, згадати.

- * При перехресному допиті адвокат повинен володіти особливостями допиту осіб, які мають спеціальні знання, та вміти формулювати питання для експертів, усвідомлювати небезпеку задавання гіпотетичних запитань і способами руйнування ефекту від відповідей на такі запитання.**
- * Адвокат повинен вміти чітко викласти питання права і факту в суді, володіти навичками вивчення та аналізу кримінальної справи. Все це забезпечує судова практика.**
- * Передбачає такі види допиту: прямий (основний) допит, перехресний допит, а також шаховий допит або ж одночасний допит кількох вже допитаних осіб.**
- * Прямий допит - це перший допит свідка стороною, яка представляє показання цього свідка як доказ. Допит цього свідка протилежною стороною є перехресним допитом.**

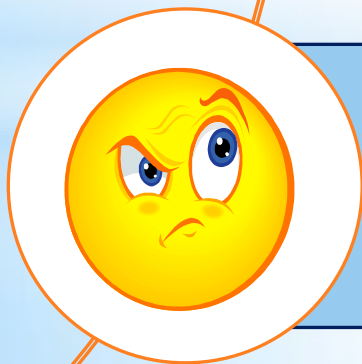
- * Перехресний допит виступає не тільки як засіб перевірки доказів, але як і контраргумент і спростування доказу противника. Перехресний допит можна визначити як допит свідка протилежною стороною, з обставин, які були предметом прямого допиту, з метою перевірки цих даних, їх джерел і носія, а також для одержання нових відомостей від цієї особи.**
- * Свідка обвинувачення першим допитує прокурор, а свідка захисту - захисник, якщо обвинувачений взяв захист на себе – обвинувачений (прямий допит). Під час прямого допиту не дозволяється ставити навідні запитання, тобто запитання, у формулюванні яких міститься відповідь, частина відповіді або підказка до неї.**

Після цього прокурор пропонує у формі вільної розповіді викласти обставини, відомі свідкові у зв'язку з подією злочину.

У процесі вільної розповіді свідок має можливість викласти факти в тій послідовності, у якій він їх сприймав. На нашу думку, не слід утручатися у вільну розповідь свідка без поважних на те причин, переривати її запитаннями, оскільки це може відвернути його увагу, збити з думки

Переривати свідка слід лише в разі, коли він вочевидь виходить за межі теми поставленого запитання, якщо закінчив фрагмент питання і не продовжує його або коли говорить занадто тихо й невиразно.

Тоді той, хто допитує має зупинити свідка й попросити його докладніше описати суттєві для справи моменти. Робити це потрібно так, щоб не переривати спогадів і розповіді про перебіг події.

Найчастіше вільна розповідь не дає вичерпної інформації. Адже свідок може не надавати значення яким-небудь відомим йому обставинам, вважаючи їх неістотними для слідства, а тому не згадує про них.

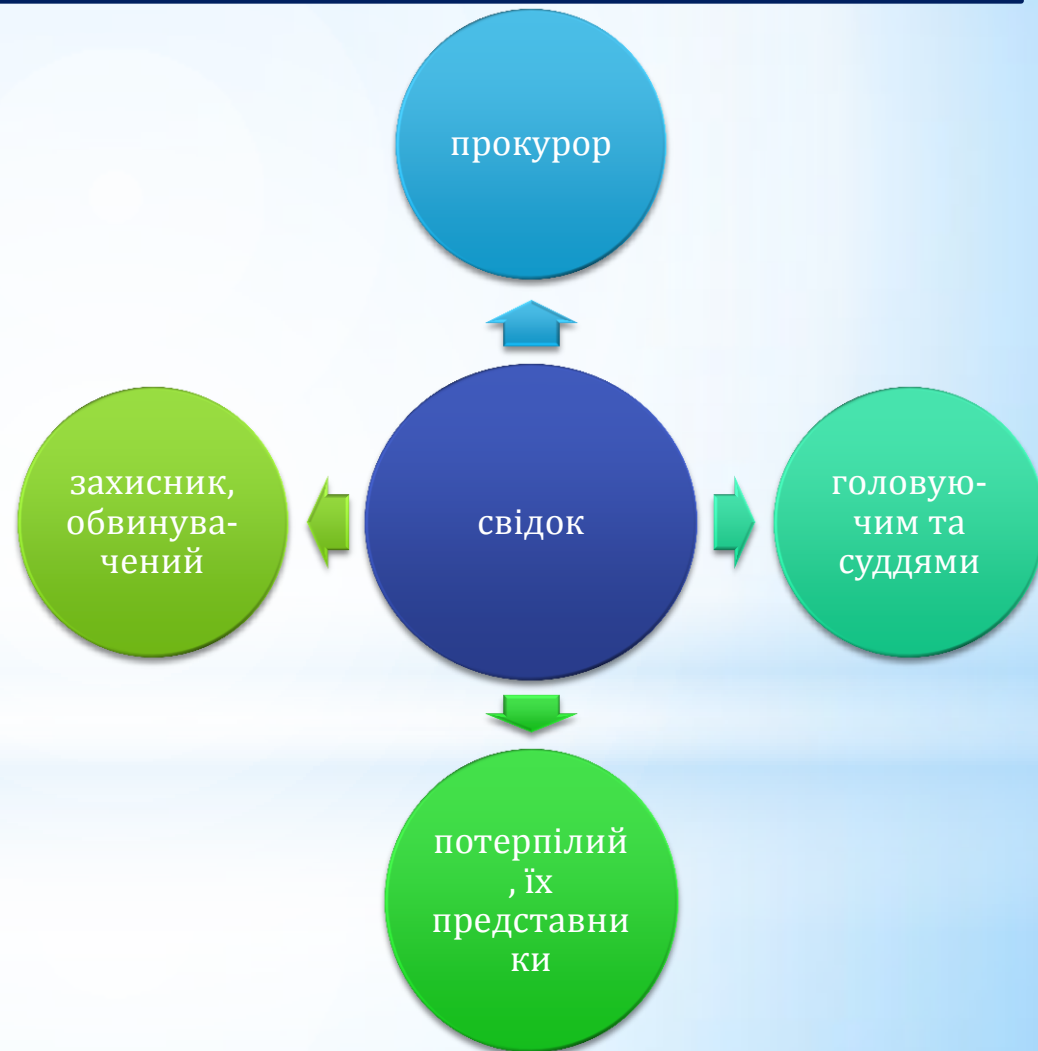
Прямий допит має на меті отримати показання, що підтверджують ту версію щодо обставин справи, для доведення якої сторона викликала даного свідка. Зазвичай прямий допит — це відповіді свідка стосовно питань що були отримані в процесі спілкування, допиту.

Прямий та перехресний допит

- Прямий та перехресний допит здійснюється тільки по відношенню до свідка, потерпілого
- Контроль зі сторони суду. Не допустити порушення правил допиту
- Може свідок допитується за відсутності певного допитаного свідка.

Прямий допит

- ❖ Свідка обвинувачення першим допитує прокурор, а свідка захисту - захисник, якщо обвинувачений взяв захист на себе – обвинувачений (прямий допит).
- ❖ Під час прямого допиту не дозволяється ставити навідні запитання, тобто запитання, у формулюванні яких міститься відповідь, частина відповіді або підказка до неї.
- ❖ Свідок висловлюється нечітко або з його слів не можна дійти висновку про те, чи визнає він обставини чи заперечує проти них, суд має право зажадати від цього свідка конкретної відповіді - "так" чи "ні«
- ❖ Свідок може бути допитаний повторно в тому самому або наступному судовому засіданні якщо під час судового розгляду з'ясувалося, що свідок може надати показання стосовно обставин, щодо яких він не допитувався.
- ❖ Суд має право призначити одночасний допит двох чи більше вже допитаних учасників кримінального провадження (свідків, потерпілих, обвинувачених) для з'ясування причин розбіжності в їхніх показаннях.
- ❖ Свідкові, під час судового розгляду можуть бути пред'явлені для впізнання особа чи річ.

За цільовим призначенням запитання поділяють на основні, доповнюючі, уточнюючі, нагадувальні та контрольні

Основне запитання ставиться для з'ясування предмета допиту загалом, : «Що вам відомо про певний факт?».

Якщо в ході вільного викладу показань свідок залишив поза увагою обставини, що мають значення для справи або можуть бути відомі йому, тоді прокурор ставить додаткові запитання.

Додатково з'ясовує, який ніж, яка його форма, довжина, особливі ознаки тощо

Контрольні запитання спрямовані на перевірку точності повідомленої інформації. Їх ставлять для з'ясування джерела поінформованості свідка, умов формування показань, встановлення даних, що підтверджують показання

Нагадувальні запитання ставлять, якщо потрібно допомогти свідкові згадати обставину, ним забуту. Однак важливо, щоб був упевненим у тому, що цей факт добре відомий свідкові, але тимчасово ним забутий, і щоб допит стосувався не сутності, яка з'ясовується, а супутніх обставин.

Уточнюючі запитання ставлять також у разі, якщо свідок виклав якийсь факт недостатньо повно й конкретно. Ці запитання мають важливе значення для перевірки показань, заявлених алібі, викриття неправдивих свідчень.

Навідні запитання - це найбільш закрыта форма питань. Вони пропонують співрозмовникові лише погодитися з вашою точкою зору.

**Вчіться
задавати
навідні
запитання !**

- **Що це таке? Це питання, ненав'язливо припускають відповіді, які хоче чути запитувач. Прямі питання іноді можуть бути нетактовним, а навідні стимулюють розмова і надають йому жвавість і легкість.**
- **«Яка ваша позиція з питань праці та управління?»- приклад прямого запитання. «Чи не думаєте ви, містер Сміт, що в питаннях праці і управління можна досягти компромісу?»- це вже зразок навідного запитання.**
- **Уміння задавати навідні запитання- дуже корисний навик для того, хто хоче стати гарним слухачем. Це неперевершена техніка висловлення думки без нав'язування непрошеного ради.**

Навідні запитання - це найбільш закрита форма питань. Вони пропонують співрозмовникові лише погодитися з вашою точкою зору.

Грамотне питання- чудовий спосіб перемогти чийсь сором'язливість або зламати лід в розмові з незнайомою людиною. Люди забувають про себе, коли починають ділитися ідеями, замість того, щоб говорити про погоду, болячки або рахунку останньої спортивної гри. Одна ідея призводить до іншої, і розмова починає плавно ковзати сам по собі.

Запитання є навідним, якщо вірна відповідь якимсь чином готує або наближає людину до розуміння вузлового запитання, яке, як правило, виявляється залежним від освітлення навідних питань.

Правила формулювання запитань:

кожне запитання повинно бути логічно виокремленим;

слід уникати маловживаних, іншомовних слів, вузькоспеціальних термінів та слів із подвійним значенням;

не можна задавати занадто довгих запитань

якщо запитання стосується предмета, з яким опитуваний недостатньо знайомий або не володіє необхідним запасом термінів, то необхідно зробити передмову

кожне запитання повинне бути максимально конкретним;

Правила формулювання запитань:

слід або докладно вказувати всі можливі варіанти відповідей, або не вказувати жодного;

необхідно пропонувати опитуваному тільки адекватні варіанти відповідей;

формулювання запитань повинне виключати стереотипних, шаблонних відповідей

слід уникати вживання слів, які за змістом можуть викликати негативну реакцію опитуваних;

запитання не повинне мати навідного характеру

Отже, перехресний допит виступає як контраргумент і спростування доводів противника. Будь-яке судження в суді набуває належної повноти тільки після випробування його перехресним допитом. Сторона повинна мати право на перехресний допит і сама тільки можливість його (хоч би і нереалізована) вже є гарантією правильності встановлюваних фактів - (погроза сильніше за її втілення)

Стаття 87. Недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Суд зобов'язаний визнати істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод, зокрема, такі діяння:

5) Порушення права на перехресний допит

Звідси, можна зробити висновок, що ненадання права на перехресний допит може потягнути неповноту судового слідства і недопустимість використання таких показань. Практика ЄСПЛ це підтверджує.

Відповідно до підпункту "d" п. 3 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожний обвинувачений, як мінімум, має право допитувати свідків, які дають показання проти нього, або право на те, щоб ці свідки були допитані. В українському процесі це право належним чином не реалізовано, і судді не завжди наважуються зробити необхідні висновки

Стаття 87. Недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Суд зобов'язаний визнати істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод, зокрема, такі діяння:

У виправдальному вироку, ухваленому Саратовським обласним судом по обвинуваченню Забуравіна Ю.І., наголошено: " Відповідн до з п. 3 d ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, кожен обвинувачений у вчиненні злочину має, як мінімум, право допитувати свідків, які дають показання проти нього, або мати право на те, щоб допитати їх в суді. При вирішенні питання про можливість закінчення судового слідства у відсутність свідка Авер"янова, підсудній наполягав на його допиті. Однак суд не мав реальної можливості забезпечити його явку. У зв"язку з тим, що підсудний був позбавлений наданого йому міжнародною угодою права допитувати свідка, який давав показання проти нього, судова колегія вважає неможливим використати як доказ показання свідка Авер"янова, дані ним у період попереднього слідства.

Перехресний допит -повинен дослідити характер і мотивацію свідка, його показання, придушувати спротив противника, руйнувати його аргументацію, наголосувє П.М.Браун у своїй книзі "Мистецтво розслідування. Тридцять принципів перехресного допиту".

Під час прямого допиту за правилами КПК не дозволяється ставити навідні запитання. Натомість дозволяється ставити навідні запитання під час перехресного допиту. Елементи перехресного допиту є і в господарському та адміністративному процесі

Суд може контролювати хід допиту, знімати питання, що не стосуються суті кримінального провадження. Відповідно до ч. 3 ст. 352 КПК суд зобов'язаний контролювати хід допиту, щоб уникнути зайвого витрачання часу, захистити свідків від образи або не допустити порушення правил допиту. Тому він вправі досліджувати ці докази тільки після того, як це закінчили сторони.

Гарантія

- Отже, гарантією правильного ведення судового процесу є перш за все обмеження влади головуючого судді лише контролем за тим, як ведуть допит сторони. Тільки за таких умов можна уявити собі вільний безпосередній перехресний допит у суді. Ми робимо такий висновок, виходячи з того, що при законодавчому вирішенні питання віддано перевагу активності сторін у наданні і дослідженні доказів. У статті 352 КПК не передбачено (на відміну від ст. 351 КПК) право судді протягом допиту свідка ставити запитання для уточнення і доповнення його відповідей.

Змагання

- ст. 352 ч. 6, 7 чітко визначає поділ свідків на свідків обвинувачення і свідків захисту. На практиці може виникнути конкуренція щодо певного свідка. Захист його вважає таким, що підтверджує факти на користь обвинуваченого, а прокурор вважає його свідком обвинувачення. Таке змагання за свідка має певний інтерес, адже це боротьба за право прямого допиту. При цьому необхідно мати на увазі, що ні суд, ні обвинувальна влада не повинні нав'язувати захисту порядок надання і дослідження доказів. Є загальні правила дослідження доказів і їх потрібно дотримуватись.

Можливість при перехресному допиті торкатись будь-яких відомостей про факти, полегшує для судді його місію всебічно, повно і об'єктивно оцінити докази у справі. Таким чином, право на перехресний допит, передбачене і Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, є абсолютним і фундаментальним правом людини. Отже, умовами для виявлення всіх достоїнств перехресного допиту є:

а) пасивність суду і його невтручання в допит (за умови дотримання сторонами встановленого порядку судочинства);

б) надання сторонам вільно формувати доказову базу та проводити на свій розсуд перехресний допит будь-якої особи, яка дає показання на користь протилежної сторони.

Ні один доказ не може бути представлений суду і присяжним без того, щоб сторона захисту не могла реалізувати своє право на його дослідження і перш за все - шляхом перехресного допиту. І все це тепер закріплено у процесуальному законі.

Кожен раз, коли адвокат опиняється у ситуації, де ставиться питання про обмеження його права на проведення перехресного допиту, він повинен опиратися на наведені вище міркування, положення Конституції України, міжнародного права і кримінального процесу. Стаття 87 (ч. 2 п. 5) КПК спеціально зазначає, що суд зобов'язаний визнати істотним порушенням прав людини порушення права на перехресний допит. Отже, адвокат має чітку правову базу для відстоювання свого права на проведення перехресного допиту.